

folk/ed. Derg, 2022; 28(3)-111. Sayı/Issue -Yaz /Summer
DOI: 10.22559/folklor.2188

Araştırma makalesi/Research article

Battal Gazi Romanında Güreş Kültürü Üzerine İlişkisel Bir Çalışma

A Relational Study About Wrestling Culture in
Battal Gazi Novel

M. Aytül Kasapoğlu*
M. Muhtar Kutlu**

Öz

Geçmiş ve güncel arasında bağ kurmaya çalışmanın önemli araçlarından birisi de tarihsel romanların incelenmesidir. Norbert Elias'ın 1939 yılında yazdığı *Uygarlaşma Süreci* adlı ilişkisel sosyolojik eserinde belirttiği gibi, uygarlaşma aslında toplumsal ilişkilerde -spor da dâhil olmak üzere- şiddete ihtiyaç duymadan çok sesliliğe tahammülü öğrenme ve dolayısıyla demokratikleşme sürecidir. Ancak onun şiddet uygulama tekelinin toplumdaki alarak devlete devredilmesi oranında demokrasinin gelişeceği öngörülerini maalesef gerçekleştirmemiştir. Hoşgörüsüzlük arttığı gibi, hem kamusal hem de özel alanda insanlar tepkilerini fiziksel olsun olmasın değişik biçimlerde göstermeye devam etmiştir. Araştırmanın temel problemi

Geliş tarihi (Received): 5.03.2022 – Kabul tarihi (Accepted): 28-06-2022

* Prof. Dr., Başkent Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi/ Baskent University Sociology Department. makasapoglu@baskent.edu.tr. ORCID 0000-0002-3456-2947

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilimi Bölümü (Emekli Öğretim Üyesi)/ Ankara University, Faculty of Language History and Geography Department of Folklore (Retired Lecturer) muhtarkutlu@gmail.com. ORCID 0000-0002-9278-5647

de bu bağlamda, toplumda insan ilişkilerinin çeşitli biçim ve yollarla kutuplaşması ve hoşgörünün azalmasıdır. Bu çalışmada, ilişkisel sosyolojik olarak özellikle Anadolu halk kültüründe Battalname Destanı'nın efsanevi kahramanı Battal Gazi'den hareketle güreş kültürü Elias ve onun figürasyonel sosyolojisinden yararlanarak anlamaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Tarihsel anlatı türündeki nitel çalışmada Ziya Şakir (2007) tarafından yazılan Battal Gazi romanı incelenirken, ikilik ve özcülük reddedilerek, belirsizlikler üzerinde özellikle de “eşiksellik” (*liminality*) ve farklılıklar üzerinde durulmuştur. Çalışmada özdüşünümsel olarak tarihsel olayların hem yazar hem de okuyucular ve kaçınılmaz olarak araştırmacılar tarafından yeniden kurgulandığı yönünde bulgular elde edilmiştir. Çalışmada Battal Gazi'nin mücadele sporu olarak güreşi maharetle kullanan tarihsel bir kahraman kimliğindeki özellikleri romandan hareketle gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: ilişkisel araştırma, belirsizlik, Battal Gazi, güreş, figürasyonel sosyoloji

Abstract

One of the most important tools when trying to establish a link between the past and the present is the study of historical novels. As Norbert Elias stated in his relational sociological work, *The Civilization Process*, written in 1939, civilization is actually a process of democratization and learning to tolerate polyphony in social relations – including sports – without the need for violence. However, his predictions about the development of democracy in proportion to the transfer of the monopoly of violence from the society to the state, unfortunately, could not be realized. As intolerance increased, people continued to show their reactions in different ways, whether physical or not, both in the public and private spheres. The main problem of the research presented here, in this context, is the gradual decline of tolerance as well as the polarization of human relations in various forms and ways in society. In this study, wrestling culture was interpreted as relational sociologically, especially from the legendary hero of Battalname Epic from Anatolian folk culture, Battal Gazi, using Elias and his figurative sociology. While examining the novel *Battal Gazi*, written by Ziya Şakir (2007), as a historical narrative analysis, in this qualitative research, duality and essentialism were rejected, while ambiguities, especially “liminality” and differences were emphasized. In the study, it has been found that historical events are reconstructed by both the author and the readers, and even inevitably by the researchers, self-reflectively. In the study, the characteristics of Battal Gazi as a historical hero who skillfully uses wrestling as a combat sport have been tried to be shown based on the novel.

Keywords: relational research, uncertainty, Battal Gazi, wrestling, figurative sociology

Extended summary

The primary aim of the researchers, one from the field of folklore and the other from sociology, is the relational analysis of the Battal Gazi novel. As it is known, the rejection of essentialism in relational studies requires the handling of “ambiguities” per se. Uncertainties are situations that people want to control in order to escape. The most famous work on this subject was made by the American social scientist Harrison White. According to White, the most important uncertainties are a) ambage b) ambiguity c) contingency. In addition to White’s separation of the concepts of uncertainty, he carefully used the concept of liminality in his analyses. In this study, based on White, the ambiguities in both values and relations were especially emphasized. The concept of liminality was also used extensively in the findings section of the study, as it preserves its importance as a key concept in both sociology and folklore and strengthens the analysis.

Since the starting point of this study is “wrestling”, first of all, some basic information about this concept is given in the article. It has been mentioned that wrestling, beyond being a sport, is a culture with its unique structure and meanings and practices formed around it. It has been pointed out that sport comes from the Latin words “disportere” or “deportere” meaning “to distribute, separate from each other”, and the word “exercise” is mostly encountered in Turks and Ottomans.

Elias’s methodological principles, which he called figurational and then process sociology, were considered appropriate in this study and tried to be followed. It has been accepted that Elias and his methodological principles have Weberian traces, that is, a kind of “interpretative stand”. After mentioning that Elias developed the concept of figuration to overcome the structure-individual dichotomy, detailed information is given about his Process-Oriented Figurational Sociology theory and his methodology as a three-step process of reconstructing “macro, micro and sociogenesis”.

In fact, in the introduction part of this study, it has been tried to show what kind of changes wrestling has undergone in the historical process from the relevant literature. In addition, the dominant features and environmental conditions represented by Battal Gazi are tried to be revived in the mind of the reader by quoting from the novel. However, it should be underlined that there is a dual hermeneutic here. Because the author of the novel has already constructed the novel on the basis of written and oral transmissions. He previously compiled and reconstructed the narratives of Battal Gazi both in the West and in the Arab-Islamic world. The main findings of the research are as follows:

- a) Wrestling is a figuration with rules in Anatolian ancient folk culture. In this organization, which is not performed haphazardly, for example, during wrestling, he warns “I am making a move”. These are important signs that wrestling is done sportsmanlike.
- b) Wrestling is a common figuration for both Greek and Turkish/Arab Muslims in Anatolia.
- c) Wrestling is a multi-purpose figuration. Both amusement and a show of strength go hand in hand.

- d) Wrestling is effective at both macro and micro political levels. For example, wrestlers can determine the outcome of the war instead of crowded armies.
- e) In the wrestling figuration, the wishes of the victorious wrestler are fulfilled, otherwise the sanction is high. The wishes of the victor are legitimate and indisputable.
- f) Wrestling is a figuration that can be carried to larger scales, such as the competition between cities.
- g) Wrestling is a powerful figuration that can lead to a change in the identity of wrestlers who lose as much as they win. A big hero can be a Muslim while being a Christian.
- h) Wrestlers are always men. Wrestling is a sport with gender inequality

The findings of the research indicate that Battal Gazi, who has an important place in the construction of the identity of both Arabs and Turks living in Anatolia in the 8th century, indicates that it is very suitable for the spirit of time. So much so that it is extremely important for young people who try to rise and gain strength with their individual abilities, who have no capital other than physical body power, to win and to reach glory fame. Undoubtedly, these competitions are like exams and require intelligence. Battal Gazi is not only wrestling, but also by using both his physical strength and intelligence in all his other struggles. Even Battal Gazi can be looked at as an identity that prioritizes Machiavelli's thoughts. On the other hand, it would not be wrong to say that Battal Gazi was accepted as Koroğlu because he distributes his financial reserves to the poor and that he made his name much more.

As a result, Battal Gazi was also owned by the Turks as a historical hero with both physical and mental talents, which is primarily related to being wrestler in his liminal life and full of uncertainties. Battal Gazi has gained the place it deserves in oral and then in our written literature without sacrificing ethnic and religious marginalization. Another indicator showing the importance of Battal Gazi is that the Turks gave Atatürk the title of Gazi Mustafa Kemal.

Giriş

Günümüz sosyal bilimlerinde yaşanan değişimleri izlemek ve bunlardan yararlanarak yeni çalışmalara girişmek önemli bir olanak hatta literatüre katkı yapabilmek için şanstır denilebilir. Nitekim başta tıp ve sağlık, sosyoloji, antropoloji, halkbilim, iktisat, eğitim, iletişim, coğrafya gibi disiplinler, bu gelişmelere hızla ayak uydurarak bazı çalışmalara giriştiler. Genel adı ne olursa olsun bu tür çalışmaların belirli özelliklerinin başında “öz/düşünümse” (Bourdieu ve Wacquant, 1992) ve “problem” yönelimli olarak gündelik hayatın bir “süreç” dâhilinde incelenmesi gelmektedir (Depelteau, 2008; Depelteau ve Powel, 2013). Batı dışındaki sosyal bilimciler için ortaya çıkan bu tür imkânlar, hem kendimizi daha iyi anlamak hem de mevcut literatüre katkı yapmak gibi, özgüvenimizi de yükseltme potansiyeli taşıdığı için oldukça önemlidir demek yanlış olmaz.

Bazen eskiden farksız anlamında “yeni şişesinde eski şarap” olarak da eleştirilen ancak daha sistemli ve özenli olduğumuzda farklılıklar yaratabilen çalışmalar, başta yapısal işlevselcilik ve çatışmacılık gibi klasik makro yaklaşımlar kadar sembolik etkileşimcilik genel

şemsiyesi altındaki inşacı temellerdeki mikro toplumsal çalışmaların yetersizliklerini de bir ölçüde gidermeye çalıştığı için önem kazanmaktadır. Her şeyden önce yapı-birey, yapı-kültür, geleneksel-modern gibi ikiliklerin reddi, ötekileştirmeye ve ayrımcılığa zemin hazırlayan söylemi zayıflatmaktadır. Söz gelimi tıpta zihin-beden ikiliğine dayanan ve bilimsel tıbbın temeli olarak 1970'lerde kadar hâkim olan "biyo-medikal model", son yıllarda yerini "biyo-psiko-sosyal (BPS) model"e bırakmaktadır (Engel, 1980: 1997). Çünkü artık sağlık, sadece fizyolojinin değil, hem sosyo-kültürel hem de psikolojik yönleriyle bir bütün olarak ele alınan bir "alan" olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Özellikle de kadın, göç, medya, yaşlılık, engellilik, mekân ve kültürel çalışmalar yapanların daha eşitlikçi ve adil dünya özlemiyle ilişkisel araştırmalara yönelimlerinin giderek arttığı söylenebilir. Nitekim bazı sosyologların da tamamen Batı dışı toplumları ötekileştirerek kurulan ikiliklere, yani dikotomiler veya dualitelere dayanan klasik söylemi eleştirmeye başladıkları görülmektedir (Emirbayer, 1997).

İlişkisel olarak yapılan çalışmalarda özcülüğün reddi kendiliğinden "belirsizliklerin" (*ambiguity*) ele alınmasını gerektirir. Belirsizlikler ise, aslında insanların kaçmak için denetim altına almak istedikleri durumlardır. Bu konuda en önemli çalışma Amerikalı sosyal bilimci Harrison White tarafından yapılmıştır. Onun "Kimlik ve Kontrol" (*Identity and Control, 1992*) adlı kitabı bu amaçla yazılmıştır. Ayrıca White ve arkadaşlarına göre (2007; 2013), belirsizliklerin en önemlileri a) "dolaylama" (*ambage*) adını verdiği sosyal ilişkilerdeki belirsizlikler, b) kültürel değerlerdeki belirsizliklerdir (*ambiguity*), c) beklenmedik durumdur (*contingency*). White'ın, belirsizlik kavramlarını ayırtmasının yanı sıra, eşiksellik kavramını analizlerinde özenle kullandığı belirtilmelidir. Bu çalışmada hem değerlerdeki hem de ilişkilerdeki belirsizlikler üzerinde özellikle durulmaktadır. Böylelikle ilişkisel çalışmaların temel özelliği olarak kesin belirlemelerden kaçınmak büyük ölçüde mümkün olmaktadır. Eşiksellik kavramı ise, hem sosyoloji hem de halkbilimde anahtar kavram olarak önemini koruduğu ve analizleri güçlendirdiği için çalışmanın bulgular bölümünde yoğun olarak değinilmektedir.

İlişkisel bir analiz olması nedeniyle, bu çalışmada konu sorunsallaştırılırken makalenin sınırları içinde din veya savaş hatta siyaset ve aşk gibi birçok alan içinden sadece hem oyun hem de döğüş sporu olan güreş bir figürasyon olarak ele alınmıştır.

Günümüzde en önemli problemlerden biri hoşgörünün giderek azalmasıdır. Öyle ki, hem kamusal hem de özel alanda insanlar tahammülsüzlük içinde fiziksel veya sembolik tepkilerini göstermekten geri kalmamaktadır. İş yerlerinde ve diğer kamusal alanlarda sembolik şiddet ve özel alanlardaki çok sayıdaki kadın cinayeti de fiziksel şiddetin çok arttığını göstermektedir. Araştırmanın temel problemi de bu bağlamda, toplumda hemen her alanda (siyaset, aile, etnik, mezhepsel, medya, eğitim, sağlık vb.) ve düzeyde (bireyler, gruplar, partiler, sınıflar) kutuplaşmanın artması, çok sesliliğe tahammülsüzlük ve hoşgörüsüzlüğün artmasıdır.

Bu çalışmanın temel amacı ise, ilişkisel ve yapı-birey-kültür odağında kapsamlı kültürel bir çalışma olarak özellikle Anadolu'da yaşayan halk kültürünün başat kahramanlarından biri olan Battal Gazi'yi konu edinen tarihi romandan hareketle bir güreşçi kahraman kimliğinin tarihsel oluşum süreci ve toplumdaki etkilerini anlamaya ve yorumlamaya çalışmaktır.

Türk spor tarihinin her aşamasında güreş vardır. Güreş ve pehlivanlık ile ilgili bilgiler sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılarak bugüne kadar taşınmıştır. Ancak akademik alanda konuyla ilgili çalışmaların önemli bir kısmının tanıtlayıcı çalışmalar olmaktan öteye gitmediği görülmektedir (Kasapoğlu ve Ecevit, 2004). Ancak halkbilim alanında bazı önemli çalışmalardan söz etmek mümkündür (bkz: Dervişoğlu, 2014; Koç, 2016; Özdemir, 2018). Güreş konusunda akademide üretilmiş bilimsel çalışmalar içinde elimizdeki ilişkisel sosyolojik çalışma önemini, özellikle de sosyoloji ve halkbilim birlikteliğindeki analiz çabasıyla arttırmaktadır.

Bu makale çerçevesinde birçok versiyonu olan eserin Ziya Şakir (2007) tarafından yazılan Battal Gazi romanı incelenmiştir. İlk nüshası 1943 yılında basılan bu tarihi roman, Battal Gazi'nin "menkıbevi" hayatını anlatan, günümüzde sözlü gelenekte de yaşayan Battalname'den (Seyyid Battal Gazi Destanı) beslenen halk için yazılmış bir romandır. Ayrıca metinde siyaset, din, kadın, gündelik yaşamda daha pek çok konu/alan varken, sadece güreş ve pehlivanlık ve onun ilişkisel analizi ile çalışma sınırlandırılmıştır.

Kavramsal çerçeve

Bu çalışmanın hareket noktasını "güreş" oluşturduğundan öncelikle bu kavram hakkında temel bazı bilgiler vermek uygun olabilir. Güreş, tarihteki en eski spor türlerinden biri olmakla birlikte Türk kültür hayatında da önemli bir yere sahiptir. Spor olmanın ötesinde kendine özgü yapısı ve çevresinde oluşmuş anlam ve pratiklerle bir kültür olduğu görülür. Güreşin bir spor olup olmadığı, savaş, döğüş ve şiddeti içerip içermediği çokça tartışılmıştır. Spor, Latince "dağıtmak, birbirinden ayırmak" anlamında "*disportere*" veya "*deportere*" sözcüklerinden gelmektedir. İlk zamanlarda *disport* veya *desport* olarak İngilizcesi kullanılmıştır. Türkler ve Osmanlılarda ise daha çok "idman" sözcüğüne rastlanmaktadır. Öte yandan spor kelimesi bulunmadan önce bu anlama gelen kelime Antik Çağdaki "gymnastic" tir (Erdemli, 1996). Bu bağlamda "beden eğitimi ve spor" un da farklı anlamlar taşıdığını, özellikle de beden eğitiminde bir yarışma ve rekabetin bulunmadığını belirtmek gerekir. Bu yüzden her bedensel aktivitenin spor olmadığı bilinir.

Öte yandan sosyal bilimlerde üzerinde anlaşma bulunmayan spor hakkında Elias ve Dunning (1986) ve Elias (2002), en az iki kişi veya grup arasında yapılması, katılımcı ve seyircilerinin olması, toplumda kabul gören kendine özgü kurallarının olması koşullarını sıralar. Kuşkusuz uygarlaşma açısından da hassasiyet şiddetin azalmasında düğümlenir. Günümüzde sporların giderek şiddetinin azaldığı ve şiddet dozu yükselen bazı yarışmaların da spor olarak kabul edilmediği bilinmektedir.

Aslında sporu kitlelerin afyonu gibi gören Marksist anlayıştan, yurtsever, hiyerarşik otoritenin ve ulusal birliğin tesisi için eğitim aracı sayan Ludwig John'a kadar veya devletin ideolojik aygıtı olarak gören Althusser gibi daha geniş bir yelpazede spor hakkındaki görüşlerin farklılaşması, onun sıradan olmayan önemli bir sosyo-kültürel olgu olduğunu bize göstermektedir. Kısaca ilişkisel sosyolojik olarak da bütüncül bir bakış ile sağlık gibi sporun da sadece fiziki bir aktivite olmayıp sosyal, kültürel ve psikolojik yönleri olduğu açıktır.

Zaman içinde her alan ve konuda olduğu spor alanında da önemli değişimler yaşandığı ve sporun sadece haz almak veya hoşça zaman geçirmekten çıkarak, tüketim toplumunda araçsallaştığı ve tüketim öznesi haline geldiği söylenebilir. Bu konuda özellikle kuşaklar boyunca aktarılan eğlenme amaçlı sporların da bu formlarını kaybettiğini veya bazı dönüşümlere uğradığını söylemek mümkündür. Nitekim modern sporların ortaya çıkış sürecini inceleyen Elias ve Dunning (1986), İngiltere’de asilzadelerin yaptıkları şiddet içeren düello-ların zaman içinde evrilerek modern toplumda uygarlaşma sürecinin bir parçası olarak spor yarışlarına dönüştüğünü anlatırlar.

Bu bağlamda günümüzde artık spor basitçe, katılımcıların bazı ödüllerle motive edildiği, iyi organize edilmiş, yönetilen yarışmaya dayalı fiziksel aktivitelerdir (Coakly, 2009). Bu tanım çok yaygın olarak kullanılsa da tek tanım değildir. Örneğin, önceden belirlenmiş kurallara göre bireysel veya takım halinde yapılan, genellikle rekabete dayalı yarışma ve kişisel eğlence veya mükemmelliğe ulaşmak için yapılan fiziksel veya zihinsel aktivite olarak daha geniş bir tanım da yapmak mümkündür (Coakley, 2009).

Konumuz açısından spor ve kültür arasındaki ilişki, sporun kültürün bir ögesi olmasından kaynaklanırsa da spor da zaman zaman toplumun yapı ve kültürünü dönüştürebilecek güce erişebilir. Burada kuşkusuz Antony Giddens’in yapılaşma kuramı hemen akla gelmektedir. Çünkü yapı, kültür ve spor birbirleriyle karşılıklı ilişki içindedir. Aynı şekilde küreselleşme sürecinde de halkların kuşaklar boyu biriktirdiği özgün kültürel özelliklerle farklılaşmasıyla önem kazanan alanlar içinde spor da vardır. Nitekim Türk halk kültüründeki geleneksel Türk sporları da bu bağlamda ön plana çıkar. Bunların kuşaktan kuşağa aktarılacak günümüze taşınan, yazılı olmasa da coğrafya yani mekânın da etkisini taşıyan, usta-çırak ilişkisinde öğrenilen, erkek egemen, güç ve kuvvetle belirlenen, bazen geleneksel dinsel motifler taşıyan, çoğu zaman itibar ve onur kazanmanın önemli olduğu gibi özellikleri vardır (Ögel, 2000; Karahüseyinoğlu, 2007).

Literatüre göre insanlık tarihi boyunca güreş hep var olmuştur. Ayrıca tüm dünyada güreşin ilk organize spor olduğu iddiaları da vardır (Türkmen ve Demirhan, 2013). Bazılarına göre de güreşin en az beş bin yıllık bir tarihi bulunmaktadır. Hem Mısır hem de Hellen uygarlıklarına ait belge ve resimlerde güreşten söz edildiği bilinmektedir. Bu antik çağ olimpiik sporunun, ilk defa modern olimpiik spor olarak kabulü ancak 1904 yılında gerçekleşir. Güreşin kuralları daha sonra FILA (*Fédération Internationale des Luttes Associées*) tarafından belirlenir. Böylece güreş resmen bir spor olarak tüm dünyada kabul edilir.

Güreş, Türklerin en eski ve ata sporu olarak bilinen sporlarından biridir. Türkçede *güreş* sözcüğünün etimolojisine bakacak olursak “kür” ve “esh” kelimelerinden türetildiğini görmek mümkündür. Göktürk Kitabeleri’nde “*kür*” “güçlü, bilgili, dengeli, cesur, cömert, düşünceli, adanmış” anlamına gelmektedir. “Esh” ise ismi fiil yapan bir ektir. Kaşgarlı Mahmut, *Divan-ı Lügat-it Türk* adlı eserinde IX. yy da güreş yerine *küreş* kelimesinin kullanıldığını yazar (Türkmen ve Demirhan, 2013). Sözcük çağdaş Türk lehçelerinin tamamında ortak bir sözcük olarak yaşamaktadır. Öte yandan güreşin Türk dünyasında eski tarihsel işlevini koruduğu söylenemez. Ancak anılarda onurlu, şerefli bir tarihsel bir değer taşır. Ayrıca Evliya

Çelebi Seyahatnamesi'nde Türk dünyasına atfen, güreş yerine *güleş* kelimesini kullanmaktadır (akt. Türkmen ve Demirhan, 2013).

Türkçede güreş kavramının yanı sıra sıfat olarak *pehlivan* kelimesi de çok kullanılır. Bu kelime Perslerdeki *pehlevan* dan alınmış olup, “güreşçi, kahraman, savaşçı” anlamına gelmektedir. Bu kelime, Türklerdeki epik eserlerde yaygın olarak kullanılan *alp* kavramının yerini almıştır. Bilindiği üzere göçebe Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra *eren* lakabını daha fazla kullanmaya başlamışlardır. *Alperen* bu mezelenmenin ürünüdür. Ayrıca Türkler *gaza* ve *gazi* kavramlarını da İslamiyet'i kabul ettikten sonra kullanmaya başlamıştır. Öyle ki Türkler atalarına Gazi Mustafa Kemal Atatürk adını vermişlerdir. Bu çalışmada incelenen Battal Gazi de zaten romanda Türk olarak anılan Emevi/Arap komutandır (Kasapoğlu ve Ecevit, 2004).

Pehlivan kelimesi öte yandan Azerbaycan Türklerinde “pahlavan”, Kazaklarda “baluvan”, Kırgızlarda “balban”, Özbek, Türkmen ve Uygurlarda “palvan” olarak geçmektedir (Türkmen ve Demirhan, 2013). Geçim ve yaşam biçimleri itibariyle Türklerin spor becerileri oldukça gelişir. Atıcılık, at binicilik ve güreş onların yaşamlarının bir parçasıdır. Saralaev ve Bukuyev'e göre (1995), Türkçe konuşan ülkelerde güreş kültürü temel sosyal değerlerin kaynağıdır.

Türkiye'de güreşin başlıca türleri arasında şalvar, aba, karakucak ve yağlı güreş gelir. Hatta aba güreşlerinin de “kapışmalı”, “aşırtmalı” ve “kuşak güreşi” gibi çeşitleri vardır (Stokes, 1996). Aba güreşlerinin Gaziantep ve Hatay'da yaygın olması, güreşlerin yöresel olduğunu da bize göstermektedir. Ayrıca giysi anlamında abalarının farklı olmasından bu güreşin adını aldığı da belirtilmelidir. Aynı şekilde şalvar güreşi de adını güreşçilerin giydikleri geniş şalvardan almakta ve daha çok Türkmenlerde ve Afşin, Elbistan'da görülmektedir. Güven (1999)'e göre de, bugün serbest güreş denilen ve minderde yapılan sporun da aslen karakucak güreşine dayandığı Türkiye'ye olimpiyat şampiyonlukları kazandırdığı belirtilmelidir.

Anadolu ve Balkanlar'da gelişmiş yağlı güreş ise Türkiye'de kültürel açıdan en zengin, en yaygın ve birçok kuralı ve gelenekleri halen korunan bir spordur. Yağlı güreşler günümüzde de çok popülerdir. *Kispet* denilen deriden yapılmış pantolonlar, güreşçileri güreş başlamadan önce izleyicilere özellikleriyle tanıtan ve dua eden “cazgırları”, yağlanmaya yardımcı “yağcılar”, gözlere giren yağları silmeye çalışan “bezcileri”, “meydan hakemleri” ve “davul-zurna ekipleri” ile oldukça gelişmiş bir yapılanmaya ya da Elias'ın deyimiyle bir “figürasyona” sahiptir. Öyle kurallar vardır ki son derece önemlidir. Örneğin, beraberlik kabul edilmez (Ayağ, 1983). Süre kısıtlaması aslen yok iken yenilerde getirilmiştir. Başpehlivan seçimiyle tamamlanan süreçte ayrıca sembolik olarak sevilen, tanınan iyiliksever birine açık arttırma yoluyla “ağalık” verilmesi de halen süren bir gelenektir. En önemlisi günümüzde de somut olmayan kültürel miras unsuru olarak yaşayan Edirne/ Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nin hem sporcu hem de seyirci katılımı yüksektir. Nitekim “Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali”, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2003) bağlamında “İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi”nde 2010 yılında yer alan miras unsurlarımızdan biridir.

Güreş kavramına ilişkin güncel uluslararası kaynaklar incelendiğinde, onun basitçe bir spor olmanın ötesinde kendine özgü bir yapı ve kültüre sahip olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Batı'daki güreş kültürü açısından en önemli özellik ise, güreşin kadınsı değil erkeksi olmasıdır. Erkek kültürü ise kadınsı olmanın tam zıddıdır (Connel, 1995). Kadın karşıtı olmak tarihsel bir kavram olan erkekliğin tam merkezinde, kalbindedir (Kimmel, 2001). Hatta erkeklik ne olduğuyla değil ne olmadığıyla tanımlanır. Burada önemli olan kadınlık ve erkekliğin birbirleriyle olan hegamonik ilişkisi üzerinden ele alınmalarıdır (Schippers, 2007). Konu açısından en önemli soru ise hangi karakteristiklerin kadınsı, hangilerinin erkeksi olarak tanımlanacağıdır (Pascoe, 2007). Diğer önemli soru ise hangi davranışların bir erkek için kadınsı sayılarak yıkıcı ve kirletici olarak görüleceğidir. İşte burada kültür analize dâhil edilmek zorundadır. Çünkü hangi hareketlerin kadınsı sayılacağını kültür tanımlar. Kültür erkeğin ve kadının tabiyet anlamında hiyerarşik olarak yerini de tanımlar (Schippers, 2007).

Öte yandan son yıllarda Amerika'da güreşin spor olarak kabul edilmesine yönelik eleştiriler artmıştır. Golden (2008) ve Leonard (1998) tarafından belirtildiği üzere bu tartışmaların farklı tanım ve yorumlardan kaynaklandığı söylenebilir. Özellikle de popüler ve profesyonel güreşin, WWE (*World Wrestling Entertainment*) denilen yönüyle eğlence vasıtasına dönüştürerek değersizleşmesi söz konusudur.

Güreş ile ilgili özellikle ABD'de yapılan çalışmalar incelendiğinde profesyonel güreşin birçok kişi tarafından atletik bir olay olarak kabul edilmediği anlaşılmaktadır. Giyilen süslü kıyafetler içindeki oyuncularla, iyi ve kötü karakterlerle, aynı melodramlarda olduğu gibi kahramanın ödüllendiği, kötünün cezalandırıldığı bir tarzda davranıldığı ya da sahnelendiği (Campbell, 1996; Workman, 1977) için spor olarak görülmediği düşünülebilir. Hatta bu sayılanların da ötesinde bazı farklardan da söz etmek mümkündür. Çünkü burada bir "show" söz konusu olduğu için kimin kazanacağı kimin kaybedeceği senaryo gereği önceden bellidir. Bu bir anlamda en iyinin, en hak edenin veya en yeteneklinin kazandığı bir spor değildir. Aslında burada kurallara uymama da yaygındır ve bu yüzden güçlü hakem figürü yoktur (Atkinson, 2002). Güreşin şiddete dayandığı hakkında tartışmalar da vardır. Çünkü hücumla dayalı bu oyunlarda çok sayıda kazalar da olabilmektedir. Aslında en eleştiriye açık yönü şiddet uygulamama kuralı olduğu halde, uygulayana bir yaptırım olmamasıdır. Bu durumlarda sadece medya kaza olarak bunu haberleştirmekte ve oyunlarda şiddet uygulandığına dair bir algı oluşmaktadır. Bu da seyredenlerin yüksek saldırganlıktan heyecan duyarak maçlara gelmelerine yol açmaktadır (Atkinson, 2002). Aslında güreşçilerin adaleleri, antrenmanlı iri bedenleri ve güçlerine dair vurgular yüksektir (Soullerie, 2006). Medya da hep güreşçilerin fiziksel güçleriyle ilgilidir. Buradan da iki kaba gücün, hiç medeni ve mental kapasitelerini kullanmadan sadece kaba kuvvetlerini harcadıkları sonucu çıkar. Öte yandan sadece adaleli olma ve güç gösterisine dayanma ile güreşin erkek sporu olarak kabulü arasında da ilişki vardır. Bu oyunların saldırgan, tehlikeli ve incitici olması bu algıyı pekiştirmektedir. Oysa daha kadınsı sporlar doğrudan bedenlerin temas etmediği ve daha estetik olan aktivitelere dayanır (Hardin and Greer, 2009). Bütün bunlar erkeklere göre çok daha az kadının güreşlere katıldıklarını anlamamız konusunda yardımcı olabilecek bilgilerdir.

Güreş, bir saldırı ve mücadele sporu olarak genelde şiddet içeren bir erkek sporu olarak kabul edildiği için kadınların fazla ilgi göstermediği bir dal olmuştur. Buna karşılık tüm dünyada kadınların da geleneksel erkek sporu olarak kabul edilen sporlara ilgi göstermeye başladıkları görülmektedir (Pfister, 2010; Ward, 2010). Bu bağlamda güreş kulüp ve organizatörleri de kadınların katılımını arttırmak için girişimlerde bulunmaktadır. Bunun ilk adımı olarak da güreşin spor olarak kadınlar tarafından nasıl görüldüğünü araştırmaya başlamışlardır.

Singapur’da yapılan bir odak grup çalışması bulguları, güreşin spor olmanın ötesinde şiddete dayanan bir eğlenme biçimi olduğunu göstermiştir. Daha sonra odak grup çalışmasından elde edilen verilere dayanarak 155 kişiye anket uygulanmıştır. Yaş ortalaması 19.8 olan ve %56’sı kadın olan yanıtlayıcılara göre güreş, hem şiddete hem de toplumsal cinsiyete dayalı bir eğlenme aracıdır. Ayrıca ilginç bir şekilde kadınlar arasında güreşi erkeklerden daha fazla eğlence olarak görenler bulunmaktadır. Ayrıca kadınlar, şiddete dayandığı için güreşi erkeklere daha uygun görmektedirler. Araştırmanın sonucunda spor antrenörlerinin kadınlardaki bu olumsuz algıları değiştirerek, onları güreşe teşvik etmeleri için önerilerde bulunulmuştur (Chiu ve Leng, 2012).

ABD’de yapılan araştırmalara göre kadın güreşçiler erkeklerden daha az seyirci bulmaktadır. Ayrıca medyada da atletik başarıları yerine daha çok erkek gibi adaleleri ve güçleriyle “anormal” beden olarak yer almaktadırlar. Hatta onlara “Erkek Fatma” (*Tomboy*) denilerek bir türlü tepki gösterilmektedir. Ancak 2018’den başlayarak Türk kadın güreşçilerin bileklerinin hakkıyla uluslararası olimpiyatlardan madalya alarak döndükleri görülmektedir. Bu gelişmeler kadın güreşçilerin toplum gözünde sporcu olarak değerlerini yükselttiği için son derece önemlidir.

Yöntem

Norbert Elias, ilişkisel sosyolojinin en önemli temsilcisi kabul edildiği gibi bu çalışma açısından da son derece önemlidir. Bu yüzden de Elias ve onun figürasyonel sosyolojisinin metodolojik temellerine kısaca değinmek gerekmektedir. Elias, “figürasyon” (*figuration*) kavramını, birey ve toplum arasındaki karşılıklı bağımlılık örgüsünü anlatmada sosyolojinin mevcut kavramları yetersiz kaldığı için kullanmaktadır. Burada modernite içinde kalarak modernitenin yetersizliklerini aşmak, en önemlisi de birey- toplum dikotomisine alternatif kavramlar geliştirme çabası son derece saygıdeğerdir (Kasapoğlu, 2016).

Elias’ın önce figürasyonel daha sonra da süreç sosyolojisi adını verdiği çalışmalardaki yöntem ilkeleri bu çalışmada da uygun görülerek izlenmeye çalışılmıştır. Bu ilkelere açıklık getirilmesi amacıyla, çalışmamızın metodolojisinin okuyucuya özet olarak anlatılması da böylece mümkün olmuştur.

Bunlardan ilki öznel ve nesnel konusundaki ilkedir (*detachment*); Elias, Durkheim sosyolojisinin temelini oluşturan, olguların bizim dışımızda ve bize baskı yaptığını kabul etmez. Öte yandan öznelğin olguları tahrir ettiği görüşünü de uygun görmez. Özet olarak Elias, durağan bir özne-nesne ilişkisini reddederken dayanağı, araştırma sürecinde hem bilgi-

nin hem de onu araştıranların değiştiğini düşünmesidir. Hatta Elias (1987) daha fazla bilginin de kuşaklar boyunca insanlığın değişimi ve ilerlemesi ile kazanıldığı görüşündedir. Elias ve onun yöntemsel ilkelerinin, Weberyen izler yani bir tür “yorumlayıcı duruş” (*interpretative stand*) taşıdığı söylenebilir. Bu kısaca Durkeim’in “nesnelci” (*detachment*) anlayışı karşısında “katılımlı öznellik” (*involved subjectivity*) savunusudur.

Elias, sosyal araştırmacıların, yapı-birey dikotomisini yenmek üzere kullandığı figürasyonun ve sosyal sürecin bir parçası olduğunu, ancak çoğu zaman bunun farkında olunmadığının altını çizer. İşte Elias’ın kendine uygun gördüğü kuram olarak “Süreç-yönelimli Figürasyonel Sosyoloji” (*Process-oriented Figurational Sociology*) ve bununla tutarlı metodolojisinde “makro, mikro ve sosyogenesis”in yeniden inşası şeklinde üç adımlık bir süreç söz konusudur (Baur ve Ernst, 2011:123-124).

a) Makro-düzeyde yeniden yapılandırma (*Reconstructing the macro-level*): Burada figürasyonun sosyal yapısı ve kurallardan söz edilmektedir. Elias işe figürasyonu tanımlayarak başlar. Ona göre figürasyon, “birbirlerine konumlar (*positions*), normlar ve değerler dizisi ile bağlanmış olan bir dizi bireyden oluşan bir sosyal yapıdır” (Elias, 1986). Elias’a göre, figürasyonel sosyolojinin ilk görevi bu yüzden figürasyonun yapısı ve kurallarını makro düzeyde yeniden inşa etmektir. Böylece geriye gidilerek olayın ortaya çıkış sürecini görmek ve göstermek mümkün olacaktır. Bizim çalışmamızda da güreş kendine özgü kural ve kaideleri olan bir figürasyon olarak makro bir yapılanma çerçevesinde ele alınmıştır.

b) Mikro düzeyde yeniden yapılandırma (*Reconstructing micro-level*): Burada ise, figürasyonu değiştirme gücüne sahip olarak “bireyi” figürasyon içinde yerleştirme söz konusudur. Elias’a (1986) göre figürasyon, bireyin içinde bulunduğu konuma göre daha az veya çok güçlü eylemde bulunmasına olanak sağlayan bir eylem çerçevesi oluşturur.

c) Figürasyonun Sosyogenesisinin/sosyal oluşumunun yeniden yapılandırılması (*Reconstructing the sociogenesis of the figuration*): Elias’a ve onun süreç sosyolojisine göre, hem bireyler hem de onların figürasyonları sürekli değişmekte ve birbirleriyle ilişkiye girmektedirler. Elias’a (1983) göre toplum sürekli değişim içinde olduğundan sistem kuramı ve yapısal işlevselcilik gibi soyut kuramların bir yararı olamaz. Bunun yerine figürasyonel analiz açısından sosyolojik çalışmalar daima sosyal süreçleri açıklamaya odaklanarak “süreç yönelimli” (*process oriented*) olmalıdır. Biz de çalışmamızda zaten tarihsel süreç içinde güreşin zaman içinde ne tür değişikliklere uğradığını, nasıl bir eğlence sporu haline dönüştüğünü ilgili literatürden göstermeye çalışmış bulunuyoruz.

Elias’ın süreç yönelimli metodolojik çalışmalarında verileri nasıl analiz ettiği incelendiğinde, onun nitel araştırma uzmanı veya tarihsel çalışmalar yapan bir sosyolog olarak nitelenebilecek özelliklere sahip olduğu görülür (Baur ve Ernst, 2011: 126).

Elias sırasıyla, a) Makro düzeyde yeniden yapılandırma için uygun veriler ve araştırma yöntemi (*Data and methods for reconstructing the macro-level*) belirleyerek işe başlar. Biz de önce Battal Gazi romanı ve tarihsel verileri topladığımızı belirtmeliyiz.

b) Mikro-düzeyde yeniden yapılandırma için uygun veriler ve yöntemler (*Data and methods for reconstructing the micro-level*): Elias’a göre bireylerin figürasyonu nasıl algıladık-

larına bakmak gerekir. *Mozart Bir Dehanın Sosyolojisi* (2000) adlı çalışmasında da o döneme ilişkin sosyal tarih belgelerini çok uzun bir süre toplamıştır. Bu çalışmasında Elias, Mozart'ın kişiliğinde aristokrasi ve yeni güçlenen burjuva sınıfı arasındaki mücadelelerin sadece ekonomik olmakla kalmadığından hareketle kültürel yönlerini de vurgulamıştır. İşte Elias, makro ve mikro düzeyde yeniden yapılandırarak hem ekonomik hem de kültürel mücadeleyi Mozart'ın yaşadığı dönem (zaman) ve saray çevresinde (mekân) anlatmayı hedeflemiştir.

Çalışmamızda Battal Gazi'nin temsil ettiği başat özellikler ve ortamsal koşullar romandan aynen alınarak okuyucuya dönem ve olaylar yaşatılmaya çalışılmıştır. Ancak burada ikili bir hermenötik (yorumsama) söz konusu olduğunun altı önemle çizilmelidir. Çünkü romanın yazarı da zaten yazılı ve sözlü aktarımlar esasında romanı kurgulamıştır. Daha önce gerek Batı'da gerekse Arap-İslam dünyasında Battal Gazi anlatılarını derlemiş ve yeniden yapılandırmıştır.

Battal Gazi hakkında çok sayıda roman, hikâye bulunmasına rağmen Ziya Şakir (Soku) tarafından yazılan yapıtın bu çalışma için uygun bulunmasının nedenlerinin başında onun 1883-1959 yılları arasında yaşayan Osmanlıca bilen, çeşitli dergi gazetelerde yöneticilik ve senaryo yazarlığının yanı sıra titiz bir tarihçi gibi çalışarak yazdığı çok sayıda din ve mezhepler tarihine yönelik eserinin bulunmasıdır. Onun çok sayıda yerli ve yabancı özellikle de Arapça eserleri okuyarak Battal Gazi romanını yazması değerini artırmaktadır.

Son olarak Battal Gazi (ö.122/740 [?]) hakkında çok farklı kaynaklarda yaşadığı dönem, etnik ve dini kimliği hakkında farklı bilgiler bulunması nedeniyle, makalede ayrıca biyografik bilgi verilmesine gerek duyulmasa da tarihsel olarak Ahmet Yaşar Ocak'a göre, "Emeviler döneminde Anadolu'da Bizans'a karşı yapılan savaşlarda ün kazanmış, Müslümanlar ve bilhassa Türkler arasında büyük bir gazi-veli hüviyetiyle yüceltilip destan kahramanı yapılmış Müslüman emir" (Ocak,1992: 204-205) ifadeleri tarafımızdan Battal Gazi'yi tanıtmada yeterli görülmüştür.

Bulgular ve tartışma

Norbert Elias (1986) tarafından önerildiği üzere ilişkisel sosyolojide süreç temelli analizler önemlidir. Bu amaçla, Cafer adlı çocuktan Battal Gazi namı taşıyan destansal/menkıbevi kişiliğe dönüşüm süreci romandan alıntılarla gösterilmeye çalışılmıştır. Burada temel figürasyon olarak güreş kadar onu icra eden figür olarak pehlivan da son derece önemlidir. Daha önce belirtildiği üzere güreş ve pehlivanlık, gelişmiş güzel oynaşmaların ötesinde belirli kurallarla şekillenen bir yapıya yani figürasyona sahiptir.

Çalışmada ilk olarak mikro düzeyde yapılanma ile figürasyonel sosyolojik olarak küçük bir çocuktan ünlü bir kahraman haline dönüşüm süreci ortaya koymak hedeflenmektedir. Güreş adlı oyunda/sporda belirli kişi ve grupların belirli kurallara uyarak bir performans icra etmeleri söz konusudur. Bu süreç Battal Gazi romanından alıntılarla Elias'ın yöntem konusundaki ilkeleri esasında yeniden kurgulanarak anlatılmaktadır. Aslında eserde çok sayıda figürasyon söz konusudur. Örneğin, savaş en önemli diğer bir figürasyon olarak romanda detaylı olarak anlatılmaktadır. Özellikle amaca ulaşmada her yolun meşru kabul edildiği,

kurnazlık ve hilekârlık çeşitleri detaylı olarak eserde tasvir edilmektedir. Bunlar daha önce bir çok çalışmada ele alındığı için (Kasapoğlu ve Ecevit, 2004) bu incelemede güreş anahtar figürasyon olarak ele alınmıştır.

Bir pehlivan doğuyor

Romanda aslen Emevi Arap olmasına karşılık Türkler tarafından da sahiplenilen çocuk yaştaki bir gencin bir kahramana dönüşüm sürecinde güreşin yeri ve önemine tanıklık edilmektedir. Ayrıca güreş derslerini babasından alması da onun maharetlerinin tesadüfi olmaktan öte, aileden aktarılan hem sosyal hem de doğuştan yetenek olduğunu düşündürmektedir.

Cafer adlı çocuk pehlivanlık ve güreş derslerini babası Hüseyin Gazi'den alır. Babası ona "ata binmeyi, kılıç çalmayı, mızrak kullanmayı, gürz (demir topuz) savurmayı, sapanla taş ve en sert yaylarla ok atmayı bizzat kendisi öğretiyordu. Aynı zamanda pehlivanlığa da başlatmıştı.

Cafer daha 15 yaşında çok genç bir delikanlı olduğu için meydandakiler onun tecrübeli pehlivana meydan okumasını hayretle karşılarlar. (Şakir, 2007: 9-11)

Romanda Cafer adlı çocuğun dövüştüğü pehlivanın iki temel kimlik özelliğine değinilerek, Battal'ın yaşadığı yer ve dönem aydınlatılmaktadır. Bunlardan ilki çoğu zaman Eskişehir ve Seyitgazi olarak bilinmesine rağmen, Battal Gazi aynı zamanda Dođu Anadolu'da da savaşmıştır. Ayrıca Müslüman Arapların sürekli akın yaparak fethetmeye çalıştıkları topraklarda Bizanslıların hükümlerinde oldukları, Cafer'in güreştiği komutanın adının "Şemun" olmasından anlaşılmaktadır. Hazreti İsa'nın İsrailoğullarına yolladığı elçilerden biri olup İncil ehli olarak bilinen Şemun (Köksal, 2021) adını taşıyan Bizanslı anlı şanlı komutan, Battal Gazi karşısında güçsüz ve yetersiz kalır. Hazreti İsa'dan sonra Hazreti Muhammed'ten önce yaşadığı iddia edilen ve şeytanın en sadık hizmetçileri ve zehirlemek anlamı da taşıyan Şemun adlı ünlü pehlivan, adının ağırlığını taşıyamaz ve yenilir.

..Cafer üç adım kalasıya kadar Kayserili Pehlivana yaklaştı.

Şemun boğuk bir sesle: "Hay!" diye haykırarak bir kaç kere yerde yuvarlandı. Az bir zaman sakin ve halsiz kaldı. Sonra güçlkle dizlerinin üzerinde doğrularak: "Pes yiğidim. Bundan sonra Türk ile güreşmek bana haram olsun." diye mırıldandı.

Diz çökerek eğildi. Babasının elini öptükten sonra, ellerini göğsünün üstünde omuzlarına doğru çaprazlayarak ağır ağır geri çekildi.

Cafer o günden itibaren Battal adını aldı. Battal iri vücutlu ve çok kuvvetli demektir. (Şakir, 2007: 9-11).

Burada esas olarak Cafer adlı çocuğun efsanevi bir kahraman olma sürecinin başlangıcına tanık olunmaktadır. Bu sürecin diğer önemli özellikleri tevazu sahibi olmak kadar, yenilenlerin pes demesi ve dinsel bir içerimle tekrar dövüşmenin haram olacağını itirafıdır. Bu güreşin sadece bir fiziksel güç savaşı değil, kültürel olarak da sonuçlar doğuran bir melez figürasyon olduğunu bize göstermektedir denilebilir.

Babamın kaybı ve intikam için araçsallaşan güreş

Romanın bu bölümünde çok genç yaşta yetim kalan Battal'ın babasının öcünü almak için Bizanslılarla güreşmesine tanık olunur. Battal'ın babası Hüseyin Gazi, Malatya valisi Ömer, Rumlar tarafından şehit edilince onun yerine Malatya'ya vali veya serasker olarak getirilen ünlü bir komutandır. Battal ilk olarak kahraman babasını korkak bir kaçak gibi gösteren Rum komutana dersini vererek babasının ve kendisinin onurunu kurtarmak ister. Bu yüzden ilişkisel sosyolojik olarak burada hem onur hem de intikam birliktedir. Dövüşün sonucunda düşmana şiddetle cezalandırır. Ancak burada anlatılan sahnenin figürasyonel sosyoloji açısından önemli yönü, güreşçinin hamleden önce hasmını uyarmasıdır. Bu daha sonraki diğer güreş tasvirlerinde de dikkati çekmektedir. Bu uyarı, şiddete dayansa da güreşin kuralları olduğu ve uyararak “sportmence” (*gentlemen*) davranıldığını göstermektedir. Bu yüzden hem şiddet hem de sportmenliğin birlikteliği söz konusudur. Ayrıca, Türklerin sembollerinden olan at da burada sahnededir. Bilindiği üzere silah ve at geleneksel Türk kültürünün en önemli sembolleridir.

Ermenilerin yaşadığı Bizans Kalesi'nin komutanı Hüseyin Gazi'yi av sırasında öldürdükten sonra Battal ve annesi Saide Hanım büyük üzüntü yaşarlar. Ayrıca babası öldüğü için ekonomik durumları da bozulur. Artık Battal ekmeğ parası kazanmak zorundadır. Bu nedenle bölgede kendini tanıtmak ister. Aslında babasının intikamını da almak ister. (Şakir, 2007: 26-28)

Burada açıkça ifade edilmese de genç bir adamın tanınmak için dönemin en önemli kendini gösterme ve ispatlama aracı olan güreş yapmayı kafasına koyduğu romanın ilerleyen bölümlerinde de vurgulandığı üzere anlaşılmaktadır.

Ben Hüseyin Gazi'nin oğlu Battalım. Babamın kanını şimdi Mihail'den aldım. Şemas da vaktinde hazır olsun. Yerinizden kıpırdamayın. Hepinizin başını birer birer koparıyorum. (Şakir, 2007: 26-28)

Romandan hareketle Battal'ın güreş yaparken sert hareketlerde bulunarak intikam almak istediği yorumunu yapmak mümkündür.

Koşa koşa Aşkar'ın (atı) yanına gitti. Yerden mızrağını çıkararak atına bindi. Mızrağın ucunu ileriye uzatarak yıldırım suretiyle fırlayıp gitti. (Şakir, 2007: 26-28)

Battal Gazi romanında özellikle Aşkar adındaki at ve mızrak da, güreşin yanı sıra onun efsanevi kişiliğinin en önemli parçalarıdır.

Savaşların başlamasında veya sonucun tayininde güreş... -

Anadolu kültüründe güreşin ne kadar önemli olduğunu, birbirine düşman iki ordunun savaşı yerine, er meydanında çıkan rakip pehlivanların performansı ile sonucun belirlenmesine olanak tanınmasından anlamaktayız. Öte yandan Bizans ordularının içinde Ermeni pehlivanların olduğu da anlaşılmaktadır. Anadolu topraklarında çok eskilerden beri Ermenilerin de yaşadığı bilinmesine rağmen, savaş ve dövüşlerde çarpışanlar da çoğu zaman birbirine karışmakta, belirsizleşmektedir. Öyle ki, aşağıda tasvir edilen bölümde Türk olarak anılan bir pehlivan, Müslüman Araplarla birlikte, içinde Ermenilerin de bulunduğu Rum beyleri-

ne karşı savaşmaktadır. Mücadelenin dini vecibelerin yerine getirilmesi, ezan okunması ve namaz kılınması ile başlaması da İslam kültürü motiflerini ifade etmektedir. Ancak burada önemli olan hem İslam hem de Hıristiyan kültüründe güreşin ortak özellik olması ve ordular kadar pehlivanların güreşinin de meşru sonuç belirleyici araç olarak kabul edilmesidir. Bu meşruiyetin kaynağı ise, güreş figürasyonunun kural ve kaidelerinin olması, örneğin hamlelerin sırayla yapılmasıdır demek yanlış değildir.

Hey Türkler! Boş yere savaşmayın. Görüyorsunuz ki, her biri 100 kahramana bedel binlerce askerimiz var. Gelin inat etmeyin. Takavorumuz Şemas'ın dileklerini verin, kan dökmeden dönüp yurdunuza gidin. Yok, eğer cümleniz de ölümü göze almış iseniz, karşıma çıkacak bir pehlivan gönderin.” dedi. Böylece o zamanın usulüne göre ‘er’ diledi.

.. Türk pehlivan, çevik bir kaplan gibi yana sıçradı. Kılıç hamlesinden kendini kurtardı. Sonra yay gibi fırlayarak sol elindeki kalkanı, Ermeni pehlivanının kafasına çarptı. Onun bir anlık sersemliğinden istifade ederek belindeki hançeri çekti. Kabzasına kadar hasmının göğsüne sapladı. Sonra Şemas ordusunun karşısına dikilerek, “Bu gitti. Başka eriniz varsa meydana çıkınsun!” diye bağırdı. (Şakir, 2007: 40-41)

Şehirlerarası rekabette güreş

Güreş Anadolu kültüründe adeta bağımsız birer şehir devleti olan yönetimlerin rekabetinde son derece önemlidir. Romanda da sürekli Kayseri ve Malatya arasında mücadeleler anlatılmaktadır. Kayseri'nin Rum egemenliğinde olmasına karşılık, Malatya'da Müslüman Araplar iktidardadır. Tarihsel olarak ulus devletler kurulmadan önce kentler surları ve kaleleri gibi çok önemli hükümler olarak ortaya çıkmıştır. Buraların yöneticileri coğrafi olarak çok uzakta olan merkezi idarelerden yarı bağımsız şehir devlet statüsünde uç beylikleri halinde egemenliklerini sürdürmekteydiler. Nitekim Battal Gazi romanının geçtiği dönemde Kayseri yönetimi İstanbul'da bulunan Rum İmparatorluğuna bağlı iken, Malatya ise, Müslüman Arap Halife Süleyman'a bağlıydı. Ancak mesafeler uzak, ulaşım çok güç olmasına rağmen kentler, otoritesini kabul ettikleri merkezi idarelerin dinsel ve etnik kimliklerine çok sıkı bağlıydılar. Nitekim Battal Gazi de İslamiyet'i yaymak kutsal göreviyle kendini yükümlü görerek, Hıristiyan Bizans İmparatorluğuna bağlı Rumlarla Halife Süleyman'ın kardeşi Mesleme b. Abdulmelik adlı Arap komutanın emrinde güreşerek kıyasıya mücadele etmekteydi (Özçelik, 2009).

Bu bölümde bariz olarak ortaya çıkan bir başka özellik de, mücadelelerde kurmay yeteneklerinin de kullanılmasıdır. Mücadeleler sadece fiziksel güç ile kazanılmamakta titiz ön hazırlıklar yapılarak ciddi stratejiler belirlenmektedir. Yine güreş figürasyonunun kuralları kadar, zekice ve fakat gizli planlar yapıldığının anlatılması, ilişkilerin mertlik kadar kurnazlık içeren melez karakterini de göstermektedir.

Son muharebede morali bozulan Kayseri Beyi Şemas, Malatyalılardan intikam almak için doğrudan İstanbul'a gidip imparatora yardım ister. O da sonbahara doğru bir ordu göndereceğini vadetti. Fakat bu haber Kayseri'ye gelince Ahmer Pehlivan kütkredi. Battal'ın şöhretini çekemedi. “Mademki, bu işleri yapan Battal imiş, koca bir orduya ne lüzum var. Ben Malatya'ya gider ve o herifi tepelerim. Cihanı onun şerrinden halas ederim” dedi. (Şakir, 2007: 58-60)

Radikal kimlik dönüşümü: Din ve isim değişimine yol açan mücadele

Anadolu güreş kültürünün Battal Gazi romanı özelindeki hakim özelliği Arapların, bölgeyi İslamlaştırma politikalarında güreş müsabakalarının çok önemli misyon üstlenmesidir. Adeta kural haline gelen dayatma, yenilen Hristiyan'ın (romanda Ahmer) canını kurtarmak için İslamiyet'i kabul etmesidir. Burada ayrıca yenilen kişinin isminin değişmesine de tanık olunmaktadır. Romanda çok kısa zamanda uzlaşma sağlandığı ve güven tesis edildiği izlenimi veren çok sayıda pasaj olması da kahramanın mistik gücünü de vurgulamaktadır. Özellikle onun Müslüman olan herkesin canını bağışlaması da bu gücün inşasında rol oynamaktadır.

Battal Gazi özellikle çok kısa zamanda olgunlaşmış, fiziksel gücü kadar güreş sonucunda elde ettiği sosyal ve kültürel sonuçlarla da melez bir kahraman kimliği inşa etmiştir. O, Arap olsa da Türk olarak anılan, sadece fiziksel değil mental gücünü de geliştirmiş bir karakterdir.

Ahmer aklından ve hayalinden geçmeyen bu vaziyet karşısında zaten şaşırılmıştı. Şimdi göğsünün üstüne çöken ve elindeki hançer ile hayatını tehdit eden adamın Battal olduğunu öğrenir öğrenmez, artık teslim olmaktan başka çaresi olmadığını anlamıştı.

“Battal! Pes. Canıma kıyma. Seninle boy ölçüşmeye kalmakla hata etmişim. Ver elini öpeyim” diye kekelemeye başladı.

“Bir daha benim dindaşlarıma kılıç çekmeyeceğine yemin et.”

“Bu yemine ne lüzum var. Ben zaten ahdetmişim. Dinimden gayri hangi. Ben de gönülümün rızasıyla senin dinine giriyorum.”

“Söz mü?”

“Yerleri gökleri yaratan Tanrı şahit olsun. Şu andan itibaren halis muhlis Müslümanım. (Şakir, 2007: 58-59)

Sonuç

Güreş ve pehlivanlık odağında yapılan bu ilişkisel incelemede yapı-birey dikotomisini yenmek için Elias'ın geliştirdiği hem yapıyı hem de bireyi birlikte almamızı sağlayan “figürasyon” kavramı uygun bulunmuş ve “figürasyonel” analiz ilkeleri uyarınca çalışma “süreç analizi” yapılarak yürütülmüştür.

Figürasyon aslında yapı ve birey ikiliğini yenmek üzere geliştirilen bu kavram bir grup insan topluluğunun belirli kurallar ilkeler çerçevesinde yaşaması olarak düşünüldüğünde, çok sayıda özellikten söz etmek mümkündür. Nitekim bu özelliklerin bir bölümü daha başka semiyotik ve hermenötik esaslarda yürütülen bazı çalışmalarda Türk ve Arap/İslam kahramanlarının karşılaştırılması amacıyla ele alınmıştır.

Bu çalışmalarda da ortaya çıkan özelliklerin en önemlisi belirli bir amaç etrafında örgütlenmedir. Diğer bir ifade ile tüm evrene hâkim olmak gibi büyük hedeflerden çok, Anadolu'daki Hristiyanları ve diğer Gayrimüslimleri Müslüman yapmaya çalışma ve babasının intikamını alma, kiliseleri, kaleleri yıkma gibi daha sınırlı hedeflere sahip olmaktır.

Türklerdeki göçebe at üstündeki kahraman olan Alp tipine ek olarak din ve iman öğelerinin eklenmesi, velilik özellikleri taşıyarak Alperen dönüşme söz konusudur. Hatta şehitlik mertebesine erişerek öteki dünyada ebedi saadete ulaşma, bu dünyada da sürekli din uğruna savaşarak gazaya ulaşma, gazilik ile ödüllendirme ikinci temel özellik olarak ortaya çıkmaktadır.

Anadolu kültüründe destan kahramanlarının sıradan insan olmadıkları peygamber soyundan geldikleri Battal Gazi'nin adında Seyid Battal Gazi olmasından da anlaşılmaktadır: Hızlı büyüme, ad alma yani törensel battal olma, eğitilmiş olma, fiziksel güç ile akıl birlikteliği, güçlü ve akıllı olma, kurmay gibi harekât planları yapma, İslam'ı kabul eden dostlar edinme, amaca ulaşmada her yolu deneme, kurnazlık, aldatmacalar, Rumca konuşma, rahip kıyafeti giyme, güçlü ve aristokrat kadınlara sempati vb. Battal Gazi romanında genel olarak anlatılan kahramanın genel karakteristiklerinin yanı sıra güreş ve pehlivan özelinde figürasyonel analiz açısından da bazı değerlendirmeler yapıldığında özellikle eşiksellik, belirsizlik ve farklılıklar esasında yorumlanan özellikler şöyledir:

- a) Güreş Anadolu kadim halk kültüründe kuralları olan bir figürasyondur. Gelişigüzel icra edilmeyen bu organizasyonda örneğin, daha güreşin başında güçlü olan rakibi-ne, “hamle yap” komutuyla jest yapar. Güreş sırasında da “hamle yapıyorum” diye uyarır. Bunlar güreşin sportmence yapıldığının önemli işaretleridir.
- b) Güreş Anadolu'da hem Rum hem de Türk/Arıp kökenli Müslümanlarda ortak bir figürasyondur.
- c) Güreş çok amaçlı olarak icra edilen bir figürasyondur. Hem eğlenme hem de güç gösterisi birlikte gerçekleşir.
- d) Güreş hem makro hem mikro politik düzeyde etkilidir. Söz gelimi kalabalık ordular yerine pehlivanların güreşi savaşın sonucunu tayin edebilir.
- e) Güreş figürasyonunda galip gelen pehlivanın istekleri yapılır, yoksa yaptırım yüksektir. Galip olanın istekleri meşrudur, tartışılmaz.
- f) Güreş kentler arasındaki rekabet gibi daha geniş ölçeklere taşınabilen bir figürasyondur.
- g) Güreş kazanan kadar kaybeden pehlivanların kimlik değişimine yol açabilecek güçte bir figürasyondur. Koca bir kahraman Hristiyan iken Müslüman olabilir.
- h) Pehlivanlar hep erkektir. Güreş toplumsal cinsiyet eşitsizliği olan bir spordur.

Yaklaşık M.S. 8. yy. da Anadolu'da yaşadığı düşünülen hem Arapların hem de Türklerin kimlik inşasında önemli yer tutan Battal Gazi'nin pehlivan olması zamanın ruhuna da oldukça uygundur. Öyle ki, bireysel yetenekleri ile yükselmeye ve güç kazanmaya çalışan, fiziksel olarak beden gücünden başka fazlaca sermayeleri olmayan gençler için yarışmak, galip gelmek ve şan şöhrete ulaşmak son derece önemlidir. Kuşkusuz bu yarışmalar birer sınav gibidir ve zekâ sahibi olmayı da gerektirir. Battal Gazi de sadece güreş tutarken değil, diğer kazandığı tüm mücadelelerinde hem fiziksel gücünü hem de zekâsını kullanarak amacına ulaşmaktadır. Hatta Battal Gazi'ye, İtalyan düşünür Niccolo Machiavelli'nin Battal Gazi'den en az yedi asır sonra, amaca ulaşmada her yolun meşru olduğu şeklinde özetlenebilecek düşüncelerini önceleyen bir kimlik gözüyle dahi bakılabilir. Öte yandan Battal Gazi'nin, güreş yaparak yendiği Bizans imparatorluğuna bağlı Rum komutanlarının maddi servetlerini yoksul halka dağıtması yüzünden, bir tür beylerden, paşalardan aldıklarını yoksullara dağıtan Köroğlu gibi kabul edildiğini ve namını böylece çok daha yaygınlaştırdığını da söylemek yanlış olmaz.

Hem Türklerin hem de Arapların İslamiyet'in yayılması anlamında gaza için savaşmaları son derece önemlidir. Gaza kültürü yeni kurulan Cumhuriyet döneminde de etkisini kaybetmemiş ve Mustafa Kemal Atatürk'e Gazi unvanı verilmiştir. Aslında Anadolu Selçuklular döneminde Alaeddin Keykubat'ın annesi Ümmühan tarafından Eskişehir'de Seyitgazi olarak anılan ilçede yaptırılan türbenin daha sonra Osmanlılar tarafından büyük bir külliye haline dönüştürüldüğünü de göz ardı etmemek gerekir. Hatta Osmanlıların fetihlere dayanan sosyo-ekonomik ve kültürel sisteminde, sefere çıkmadan önce gazada başarılı olabilmek adına Seyitgazi'de türbe ziyareti yapmaları da göz önünde bulundurulursa, sekizinci yüzyıldan başlayarak günümüze kadar taşınan Gaza kültürünün ve onun odağındaki Battal Gazi'nin pehlivan gibi güçlü ve başarılı anlamındaki kimliğinin, zaman içinde adeta koza gibi örülerek inşa edildiğini göstermede Elias'ın süreç temelli figürasyonel analizinin son derece yararlı olduğunu belirtmek gerekir.

Sonuç olarak Battal Gazi, eşikte (*liminal*) ve belirsizliklerle dolu yaşamında, öncelikle pehlivan olmasıyla ilgisi açık olan, hem bedensel hem de zihinsel yetenekleri olan tarihsel bir kahraman olarak, Türkler tarafından da sahiplenilmiştir. Hem önceleri bir Rum diyarı olan Anadolu'nun fethinde hem de Bizanslılardan almak üzere İstanbul'un çeşitli dönemlerdeki kuşatmalarında mücadele eden Türk kökenli, azatlı Emevi bir Müslüman köle olduğu kabul edilmek suretiyle, etnik ve dinsel ötekileştirmelere kurban verilmeksizin bugüne kadar önce sözlü daha sonra da yazılı edebiyatımızda hak ettiği yeri kazanmıştır.

Yazarların katkı düzeyleri: Birinci Yazar % 50 ; ikinci yazar % 50

Contribution Rates of Authors to the Article: First Author %; Second Author

Etik komite onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Ethics committee approval: Ethics committee approval is not required for the study.

Finansal destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Support Statement (Optional): No financial support was received for the study.

Çıkar çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Statement of Interest: There is no conflict of interest between the authors of this article.

Kaynakça

- Atkinson, M. (2002) Fifty million viewers can't be wrong: Professional wrestling, sports, entertainment, and nimesis. *Sociology of Sport Journal*,19, 47-66.
- Ayağ, A. (1983). *Türklerde spor geleneği ve Kırkpınar güreşleri*. Bilim.
- Baur, N.; Ernst, S. (2011). Towards a process-oriented methodology: Modern social science research methods and Norbert Elias's figurational sociology. *Sociological Review*, 117-139.
- Bourdieu, P.; Wacquant. L. (1992). *Invitation to reflexive sociology*. University of Chicago Press.
- Campbell, J. W. (1996). Professional wrestling: Why the bad guy wins. *Journal of American Culture*, 19 (2), 127-132.

- Chiu, W.; Leng, H. K. (2015). Consumers' intention to purchase counterfeit sporting good in Singapore and Taiwan. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 28 (1): 23-36.
- Coakley, J. (2009). *Sports in society: Issues and controversies* (10th ed.). NY: McGraw-Hill.
- Connel, R.W. (1995). *Masculinities*. University of California Press.
- Depelteau, F. (2008). Relational thinking: A critique of co-deterministic theories of structure and agency. *Sociological Theory*, 26, 51-73.
- Depelteau, F., Powell, C. (2013). *Applying relational sociology: Relations, networks and society*. Palgrave&Macmillan.
- Dervişoğlu, M. (2014). *Halkbilimi açısından Kırkpınar güreşleri*. Edirne Valiliği.
- Elias, N. (1977). Towards a theory of social process. *Collected Works*, 16, UCD.
- Elias, N. (1983). A diagnosis of present-day sociology. *Collected Works*, 16, UCD.
- Elias, N. (1986). Figuration. *Collected Works*, 16, UCD.
- Elias, N., Dunning, E. (1986). *Quest for excitement: Sport and leisure in the civilizing process*. Blackwell.
- Elias, N. (1987). Involvement and detachment. *Collected Works*, 8, UCD.
- Elias, N. (2000). *Mozart bir dahinin sosyolojisi (Mozart: The Sociology of Genius Man)* (Y.T. Kılıç. Çev.) Kabalcı.
- Elias, N. (2002). Spor ve şiddet üzerine. *Toplumbilim Dergisi*, 16, 89-100.
- Emirbayer, M. (1997). Manifesto for a relational sociology. *American Journal of Sociology*, 103, 281-317.
- Engel, G. I. (1980). The clinical application of the biopsychosocial model. *American Journal of Psychiatry*, 137 (5), 535-44. (doi: 10.1176/ajp.137.5.535)
- Engel, G. I. (1997). The need for a new medical model: A challenge for biomedicine. *Science*, 196 (4286), 129-36. (doi: 10.1126/science.847460.)
- Erdemli, A. (1996). İnsan, spor ve olimpiizm spor felsefesi yazıları. Sarmal.
- Golden, M. (2008). *Greek sport and social status*. University of Texas Press.
- Güven, Ö. (1999). *Türklerde spor kültürü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı. Atatürk Yüksek Kurumu.
- Hardin, M. & Greer, Jennifer. (2009). The influence of gender-role socialization, media use and sports participation on perceptions of gender-appropriate sports. *J Sport Behav*. 32, 207-226.
- Karahüseyinoğlu, M. F. (2007). *Küreselleşme ve geleneksel Türk sporları*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Kasapoğlu, A., Ecevit, M. (2004). Culture and social structure. *Human Studies*, 27, 137-167.
- Kasapoğlu, A. (2016). (Der.) *Uygulamalı ilişkisel sosyoloji*. Yeni İnsan.
- Kimmel, M. S. (2001). Masculinity as homophobia: Fear, shame, and silence in the construction of gender identity, 266-287, *The Masculinities Reader* (Stephen M. Whitehead and Frank J. Barrett Eds.) Polity Press.
- Koç, A. (2016). Eşikteki mücadele: Anadolu düşünlerinde kaynana - kaynata güreşi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (42), 252-274.
- Köksal, A. M. (2021). *Peygamberler tarihi*. Türkiye Diyanet Vakfı.
- Leonard, W. M. (1998). *A sociological perspective of sport* (5. ed.). Allyn and Bacon.
- Ocak, A.Y. (1992). Battal Gazi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 5, 204-205.
- Ögel, B. (2000). *Türk kültür tarihine giriş*. Kültür Bakanlığı.
- Özçelik, M. (2009). *Seyyid Battal Gazi*. Eskişehir Valiliği.
- Özdemir, M. (2018). *Yağlı güreş folkloru (Antalya ili örneğinde)*, [Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Pascoe, C. J. (2007). *Dude you're a fag: Masculinity and sexuality in high school*. University of California Press.

- Pfister, G. (2010). Women in sport-gender relations and future perspectives. *Sport in Society*, 13(2), 234-24.
- Saralaev M.; Bukuyev, M. ve Mambetkaliyev, S. (1995). *Manas'tan kalgan oyundar*. Bişkek.
- Schippers, M. (2007). Recovering the feminine other: Masculinity, femininity, and gender hegemony. *Theor Soc*, 36, 85–102.
- Stokes, M. (1996). Strong as a Turk: Power, performance and representation in Turkish Wrestling. *Sport, Identity and Ethnicity* (J. MacClaney. Ed) Oxford International Publisher.
- Soulliere, D. M. (2006). Wrestling with masculinity: Messages about manhood in the WWE. *Sex Roles*, 55, 1-11.
- Şakir, Z. (2007). *Battal Gazi*. Kaknüs.
- Türkmen, M., Demirhan, B. (2013). Concepts of wrestling-wrestler within culture of Turkish world. *International Journal of Academic Research*, 5(5), 221-226.
- Ward, T. (2010). *Sport in Australian national identity: Kicking goals*. Routledge.
- White, H.C. (1992). *Identity and control: A structural theory of social action*. Princeton UP.
- White, H.C., Godart, F.C., Corona, V.P. (2007). Mobilizing identities: Uncertainty and control strategy. *Theory, Culture and Society*, 24, 181-202.
- White, H.C, Godart, F.C., Thiemann, M. (2013). Turning points and the space of possibles: A relational perspective on the different forms of uncertainty. *Applying Relational Sociology: Relations, Networks and Society* (F. Depelteau and C. Powel Eds. Palgrave (pp.137-154).

Bu eser Creative Commons Atf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. (This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).